

**ULUSLARARASI
GAZİ SÜLEYMAN PAŞA
VE KOCAELİ TARİHİ
SEMPOZYUMU-III**

**INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON GAZİ SÜLEYMAN PAŞA
& HISTORY OF KOCAELİ - III**

**CİLT
- IV -**

© 2017 Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kùltür ve Sosyal İşler
Dairesi Başkanlığı Yayınları No: 38

© Copyright 2017 Kocaeli Metropolitan Municipality,
Department of Culture and Social Affairs No: 38

Bu kitabın her türlü basım, yayın ve telif hakları Kocaeli
Büyükşehir Belediyesi, Kùltür ve Sosyal İşler Dairesi
Başkanlığı'na aittir. Başkanlığın yazılı izni olmadan elektronik,
mekanik ya da diğer yollarla basılamaz, çoğaltılamaz ve
dağıtılamaz. Para ile satılmaz

All rights reserved. No part of this book may be printed,
reproduced or distributed by any electronic, optical, mechanical
or other means without the written permission of the Kocaeli
Metropolitan Municipality, Department of Culture and Social
Affairs

Tasarım

Mert Uğurdil
Serhat Batur Karadeniz

Baskı-Cilt

CNR Basım

Takım No: 978-605-5116-35-4 (Tk)

ISBN: 978-605-5116-39-2 (4.c)

ULUSLARARASI
GAZİ SÜLEYMAN PAŞA
VE KOCAELİ TARİHİ
SEMPÖZYUMU-III

[İZMİTLİ MUHYİDDİN ŞEYHZADE’NİN “ŞERHU
KASİDETİ’L- BURDE” ADLI ESERİ]

Ramazan ŞAHAN*

Giriş

Yazılan eserler arasında ölümsüzlük vasfı mutlak olarak Kur’an-ı Kerim için kullanılabilir. Çünkü onun müellifi ezeli ve ebedidir. Onun dışında her eser fani olup hiçbirisi sonsuz ve hatadan salim olamaz.

Kur’an-ı Kerim’i veya Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa’yı anlatan bazı eserler de yazarlarının ihlas ve samimiyetleri oranında asırlarca insanların gönüllerinde yerini muhafaza edebilmişlerdir. Süleyman Çelebi’nin Türkçe yazılan ve “*Mevlid*” diye bilinen “*Vesiletü’n-Necât*” adlı manzum eseri bunlardan biridir. Bu konunun Arap Edebiyatına dair şaheserlerinden biri de Bûsîrî’nin “*Kasîdetü’l- Burde*” adlı eseridir. Yazıldığı günden sekiz asır geçmesine rağmen İslam âleminde önemini hiç kaybetmemiştir.

Bu Kasîdeyi şerh ve izah etmek için yüzlerce eser meydana getirilmiştir. Arap Dili ve Belagati açısından önemli bir konuma sahip, Kocaeli’nin medâr-ı iftiharlarından Şeyhzâde’nin şerhi de bunlardan biridir. Anadolu topraklarında yazılmasına rağmen Arapça olan bu eser edebiyat ve tasavvuf açısından önemli bir değere sahiptir. Yazdığı şerhlerle şöhret kazanmış ünlü bir müfessir ve mutasavvıf olan Şeyhzâde Kocavî giriş kısmındaki önemli tasavvufi açıklamalarından sonra Bûsîrî’nin 160 beyitlik kasidesini tek tek ele alıp gramer ve belagat yönüyle incelemektedir.

Bu çalışmada öncelikle Kasîde’nin yazarı İmam Bûsîrî ve Kasîdetü’l-Burde adlı eseri tanıtılacak, zihni ön hazırlık olması bakımından kasideyi şerh eden Şeyhzâde ve eserleri hakkında bilgi sunulacaktır.

Daha sonra Kasîde-i Burde üzerine yazılan eserler ve şerhler hakkında kısaca bilgi verilip müellifin Arapçaya vukufiyetini gösteren önsözden hamdele ve salve¹ kısımlarının

* Yrd. Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, ramsahan@gmail.com.

tercümesi sunulacaktır. Ardından numune kabilinden bazı beyitler ele alınarak Şeyhzâde'nin onları nasıl şerh ettiği örneklerle açıklanacaktır. Efradını câmi, ağyarını mani olması için Kasîdetü'l-Burde'ye karşı yapılan eleştiri ve tenkitlere de kısmen yer verilerek Şeyhzâde'nin bu tür tenkitlere maruz kalan beyitleri nasıl yorumladığı incelenecektir.

Kütüphanelerin tozlu raflarında kalmış sadece sahasında uzman olanların erişebileceği bir kitap olmaktan çıkarıp tanıtılmaya çalıştığımız bu eserin daha kapsamlı çalışmalarla ilim dünyasına ve Kocaeli'nin kültür tarihine önemli katkılar sunacağını düşünmekteyiz. Özellikle Arap Edebiyatı ve Belagatine ilgi duyanlar için bu eser göz ardı edilemeyecek bir öneme sahiptir. Edebî yönüyle her türlü saygı ve değere sahip olduğuna inandığımız bu eser erbabınca tercüme edilmeyi beklemektedir ve kanaatimizce de bunu hak etmektedir.

Bûsîrî, Muhammed b. Saîd (608/1212-695/1296) ve Kasîdetü'l-Burde

Konunun mana ve mahiyetini daha iyi kavrayabilmek için Şeyhzâde'nin şerhine geçmeden önce şerh ettiği "Kasîde-i Burde" adlı eser, ondan önce de bu eserin müellifi tanıtılacaktır.

Ebû Abdillâh Şereftüddîn Muhammed b. Saîd b. Hammâd b. Muhsin el-Bûsîrî, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) için yazdığı kasîdelerle üne kavuşan bir şairdir. 1 Şevval 608 (7 Mart 1212) tarihinde yukarı Mısır'da Behnesâ şehrine bağlı Behşim'de doğmuştur. Kaynaklara göre Berberi asıllı olup Fas'taki Hammâd Kalesi'nde Habnunoğulları diye tanınan bir aileden gelmektedir.² Nisbelerinden birinin Sanhâcî olması da onun aslen Mağribli olduğunu göstermektedir.

Bûsîrî'nin Şâzelî tarikatının kurucusu Ebû'l-Hasan eş-Şâzelî'ye intisap ettiği bilinmektedir. Nitekim şeyhin ölümü üzerine yerine geçen Ebû'l-Abbâs Ahmed el-Mürsî'ye hitaben yazdığı 142 beyitlik "dâl" redifli bir mersiyede onun zamanın kutbu ve imamı olduğunu söyler. Hatta ünlü mutasavvıf İbn Atâullah el-İskenderî ile birlikte şeyhin en gözde müridi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak İbn Atâullah ilâhî aşk temasını işlerken Bûsîrî daha çok Peygamber sevgisini terennüm etmektedir.³

Hayatının sonlarına doğru felç olan Bûsîrî, rivayete göre Hz. Peygamber için yazdığı bir kasîde sayesinde bu hastalıktan kurtulmuş ve uzunca bir ömürden sonra seksen küsur yaşlarında İskenderiye'de vefat etmiştir. Bûsîrî'nin vefat tarihi 695/1296 olarak bilinse de kaynaklarda farklı tarihler yer almaktadır.⁴ Kabri İskenderiye'de sahile yakın, kendi adıyla anılan caminin içindedir.⁵

Bûsîrî'nin eserlerinin tamamına yakını manzum olup çoğu Hz. Peygamber hakkında yazılan kasîdelerden ibarettir.⁶ Bu eserlerinden en meşhuru *Kasîdetü'l-Burde* adlı eseridir.

1 Allah'a hamd ve övgü kısmına "Hamdele", Peygamberimiz'e (s.a.v.) salat-u selam kısmına da "Salvele" denir.

2 Safedî, Ebû's-Safâ Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh (ö. 764/1363) *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, bi-i'tena Sven Dederling Wiesbaden, Franz Steiner Verlag, 1394/1974, III, 106.

3 Mahmud Kaya, "Bûsîrî, Muhammed b. Saîd", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), İstanbul 1992, VI, 468-470.

4 Meselâ İbn Şâkir el-Kütübî'ye göre 696/1296-97 (el-Kütübî, Muhammed b. Şâkir b. Ahmed (ö. 764/1363), *Fevâtü'l-vefeyât*, I-IV, thk.: İhsan Abbas, Dâru Sâdir, Beyrut 1973-74, III, 362-363); Süyûtî'ye göre 695/ 1295-96 (es-Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahman es-Suyûtî (ö. 911/1505), *Hüsnü'l-muhâdara fi ahbâri misrve'l-kâhire*, I-II, thk.: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-'Arabî, Mısır 1387/1967, I, 273, 570); Kâtib Çelebi'ye göre ise 694/1294-95'tir (Kâtib Çelebi, Hacı Halife Mustafa b. Abdullah (ö. 1067/1657), *Kesfû'z-zünun an esami' u'l- kütüb ve'l- funun*, İstanbul, 1972, II, 1331-1336).

5 Kaya, "Bûsîrî, Muhammed b. Saîd", VI, 468-470.

6 Bûsîrî'nin eserlerinden bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

Divânü'l-Bûsîrî: Muhammed Seyyid Kılânî divan üzerinde bir master tezi hazırlamış (Kahire 1374/1955) ve başka kaynaklardan bulabildiği şiirleri de ilâve ederek eseri yayımlamıştır.

Bûsîrîyi şöhretin zirvesine ulaştıran bu şiiri, hayatının sonlarına doğru felçli olduğu bir sırada yazdığı rivayet edilir. 160 beyitten ibaret olan ve birçok defa basılan bu Arapça Kasîdeye şairin kendisi *el-Kevâkibü'd-Dürriyye fî Medhi Hayri'l-Berîyye* / الكواكب الدرية في مدح خير البرية / (Mahlukâtın Efendisini Öven Semavi Işıklar) adını verdiği halde sonradan *Kasîdetü'l-Burde* olarak üne kavuşmuştur.

Hız. Peygamber'i methetmek maksadıyla yazılan müstakil eserlerden olan Kasîde-i Burde yazıldığı andan günümüze kadar kazandığı itibar ve şöhretini devam ettirmektedir. Eserin Hız. Peygamber sevgisini ifade etmede adeta bir ibadet telakki edilmesi, edebiyatımızda birçok tercüme, şerh, tahmis, taştir ve tezyillerin kaleme alınmasına vesile olmuştur.⁷

Bûsîrî'nin yazdığı bu manzume, kafiye harfi mûm olduğu için *el-Kasîdetü'l-Mîmiyye*, şairin tutulduğu hastalıktan kurtulmasına vesile olduğu için de *Kasîdetü'l-Burde* diye meşhur olmuştur. Ancak Kâ'b b. Zühre'nin Kasîdesi⁸ de aynı adla anıldığından karışıklığa meydan vermemek için Bûsîrî'ninki daha çok Osmanlı kültür muhitinde Kasîdetü'l-Bür'e⁹ şeklinde anılmışsa da literatürde Kasîdetü'l-Burde diye tanınmaktadır.

Kasîde şöhretini taşıdığı sanat değerinden ziyade şairin hayatının bir döneminde geçirdiği felçten kurtulmasına vesile olduğuna dair rivayete borçludur.¹⁰ Söz konusu rivayete göre felç geçirdiğinde bir akşam kendisine şifa vermesi için Allah'a dua eden şair rüyasında Hız. Peygamber'i görür. Resûl-i Ekrem ondan kendisi için yazdığı kasîdeyi okumasını ister. Bûsîrî, "Yâ Resûlallah! Ben senin için birçok Kasîde yazdım, hangisini istersin?" deyince Hız. Peygamber kasîdenin ilk beytini söyler.¹¹ Bunun üzerine şair kasîdesini okumaya başlar, Resûlullah da onu sonuna kadar dinler. Bitince de hırkasını (Burde) çıkarıp şairin üstüne örter ve eliyle vücudunun felçli kısmını sıvazlar. Bûsîrî uykudan uyanınca vücudunda felçten eser kalmadığını fark eder. Bu rüya hadisesinin halk arasında yayılmasından sonra kasîde, Kasîdetü'l-Burde olarak üne kavuşmuştur.¹²

el-Kasîdetü'l-Hemziyye fî Medhi'n-Nebeviyye: Kasîdetü'l-Burdeden sonra şairin en meşhur eseri olan 435 beyitlik bu kasîdenin diğer adı "Ummü'l-Kura fî Medhi Hayri'l-Verâ"dır.

Zuhri'l-Meâd fî Vezni Bâneti'suâd: 204 beyitten oluşan bu kasîde meşhur şair Kâ'b b. Zühre'nin "lâm" redifli kasîdesine nazîre olarak yazılmıştır.

el-Muhrecve'l-Merdûdale'n-Nasârâ ve'l-Yehûd: Yahudilik ve Hristiyanlığa reddiye olarak yazılan 284 beyitlik bu eser nazım-nesir karışımı olup başarılı bir reddiye sayılmaktadır.

el-Kasîdetü'l-Mudariyyeliş-Şalâli'âlâ Hayri'l-Berîyye: Otuz dokuz beyitten ibaret olan bu kasîde bir evrâd mecmuasıdır.

Takdîsü'l-Harem min Tednisi'd-Darem: Doksan sekiz beyitten oluşan bu kasîde, 1256 yılında Medîne-i Münevverede çıkan ve Ravza-i Mutahhara ile Hücre-i Saâdet'in yanmasına sebep olan yangın dolayısıyla yazılmıştır. Şair bu kasîdesini Ümmü'n-Nâreyn künyesiyle de anmaktadır.

Bûsîrî'nin ayrıca *el-Kasîdetü'l-Hamriyye*, *et-Teveşşül bi'l-Kur'an*, *el-Kasîdetül-Yâhiyye*, *el-Lâmiyye fî Medhi'n-Nebeviyye*, *el-Lâmiyyetü'l-Ülâ* adlı eserleri de vardır. Bunlardan başka devlet büyüklere yazdığı kasîdeleri ve o dönemde Mısır'daki sosyal ve ahlâkî hayatı eleştirdiği birçok şiiri bulunmaktadır. Geniş bilgi için bk. Muhammed Seyyid Kılânî, *Dîvânü'l-Bûsîrî*, Kahire 1374/1955, s. 63-69, 172-185, 224-226; Brockelmann, GAL Suppl. I, 470-472; Kaya, "Bûsîrî, Muhammed b. Saîd", VI, 468-470.

7 Vesile Albayrak Sak, "Şemseddin Sivâsî'nin Kasîde-i Burde Tercümesi", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish/Turkic Volume 9/3 Winter 2014, Ankara-Turkey, p. 91-110.

8 Kâ'b b. Zühre'nin (ö. 24/645) Hız. Peygamber'e sunduğu ünlü kasîdesi.

9 el-Kasîdetü'l-Bür'iyye

10 Bûsîrî'nin hiçbir kasîdesinde felç olduğuna dair bilgi bulunmamakla birlikte kendisinden altmışaltı yıl sonra vefat eden biyografi yazarı İbn Şâkir el-Kütübî (*el-Kütübî, Fevâtü'l-Vefeyât*, III, 368-369) ilk defa felç olayına yer vermiş, daha sonra gelen bütün müellifler de bu bilgiyi tekrar etmiştir.

11 Kasîdenin ilk beyti şu şekilde başlamaktadır:

1. Beyit	أَمَّنْ تَذَكَّرَ حَيْرَانٌ بَدَى سَلَمٌ ... مَزَجَتْ دَمْعًا جَرَى مِنْ مَقْلَةٍ بَلَمْ
"E min tezekkürî cîrânin bi zî selemin, Mezecte demân cerâ min mukletin bi demin."	Selem ağaçlarını mı, ördaki dostları mı'andın da Gözbebeğin kanlandı, gözyaşın kırmızı aktı.

Son beyit olan 160. beyit ise tebliğin sonuna doğru bazı beyitlerin izahı yapılırken verilecektir.

12 Mahmut Kaya, "Kasîdetü'l-Burde", DİA, İstanbul 2001, XXIV, 568-569.

Kasîde-i Burde'nin Bölümleri

1. Nesîb / Aşk-ı Rasûl (s.a.v.): 1-12
2. Nefisten Şikâyet / Nefse Muhalefet: 13-28
3. Hz. Peygamber'e Övgü/Medh-i Rasûl/Naat: 29-58
4. Onun Doğumu / Velâdet-i Nebî (s.a.v.): 59-71
5. Mucizeleri / Davet-i Nebî (s.a.v.)/Dua: 72-0
6. Kur'an'ın Fazileti / Kur'an-ı Kerim'in Şânı: 92-106
7. Mi'rac Mucizesi / Mi'râc-ı Nebî (s.a.v.): 107-117
8. Cihadın Önemi / Cihâd-ı Nebî (s.a.v.): 118-139
9. Nedamet ve Ümit/Mağfiret ve Şefaât Talebi: 140-151
10. Dua ve Niyaz / Efendimiz'e İlticâ/ Mûnacât: 152-160

On bölümden oluşan Kasîdetü'l-Burde, en eski nüshalarında 160 beyit iken sonrakilerde 165 beyte kadar ulaşmaktadır. Klasik Arap kasîde tarzında olduğu gibi şiir sevgiliye özlem temasının işlendiği nesîb bölümüyle başlar, daha sonra nefisten şikâyet, Hz. Peygamber'e övgü, onun doğumu, mucizeleri, Kur'an'ın fazileti, mi'rac mucizesi, cihadın önemi, nedamet ve ümit, dua ve niyaz bölümüyle sona erer. Aruzun basit bahriyle yazılan, yapı ve üslûp bakımından lirik olan Kasîde, bu sebeple asırlardır İslâm coğrafyasının her bölgesinde büyük bir ilgi görmüş, dinî toplantılarda, mübarek gün ve gecelerde, sünnet, düğün, bayram ve cenaze merasimlerinde okunagelmıştır. Haftalık evrad olarak da okunan Kasîde, 140. beytinden itibaren felçlilere şifa maksadıyla yedi gün süreyle okunmaktadır. Hattatlar da meşk derslerinde genellikle bu Kasîdeyi yazarlar.¹³

Şeyhzâde ve Şerhu Kasîdeti'l-Burde Adlı Eseri

Te'lif edilen bir eser önemini ve değerini biraz da müellifine borçludur. Bu yüzden öncelikle müellif ve eserleri hakkında kısaca bilgi verilecek, daha sonra da araştırmanın asıl konusunu teşkil eden Şerhu Kasîdeti'l-Burde (شرح قصيدة البردة) adlı eser tanıtılacaktır.

Şeyhzâde Muhyiddîn Muhammed Efendi (d. ?- ö. 951/1544)

Hayatı ve Şahsiyeti

Şeyhzâde Muhyiddîn Efendi, Kadı Beyzavî'nin bütün İslâm ülkelerinde meşhur olan tefsirine Hâşiye yazan bir zat olup, Kocaali-İzmitlidir. Doğum tarihi bilinmemektedir. Babası; İstanbul'da Hırka-i Şerîf Camii yakınında, Muslihiddîn Mescidi'ni yaptırmış olan Şeyh Mustafa Muslihiddîn Efendidir. Tahsilini İstanbul'da Efdalzâde Hâmidüddîn Hüseyin Efendi (ö. 909/1503)'den¹⁴ okuyarak tamamlayan Şeyhzâde Muhyiddîn Efendi, tasavvuf yolunu seçmiş ve Emîr Ahmed Buhârî'nin halifelerinden Muslihiddîn Efendi'ye halife olmuştur. Bu âlim, medrese müderrislikleri yapmış ve daha sonra inzivaya çekilmiştir.

13 Mahmut Kaya, "Kasîdetü'l-Burde", DİA, İstanbul 2001, XXIV, 568-569. Ancak bu Kasîde'ye şerh yazan Harpûtî ve Şeyhzâde'nin eserlerinde böyle bir taksimat bulunmamaktadır.

14 Osmanlı Devleti'nin yedinci şeyhülislâmı. İsmi Hamîdüddîn bin Efdalüddîn el-Hüseynî'dir. Efdalzâde Hamid Efendi adıyla meşhurdur. Doğum yeri ve tarihi bilinmemektedir. 903 (m. 1498) veya 908 (m. 1503) senesinde, Şubat ayında vefat etti. Eyüp Sultan mezarlığına defnedildi.

951/1544 yılında vefat eden Şeyhzâde Muslihiddîn Efendi'nin kabri, İstanbul'da Emir Buharî yakınında Hoca Hayreddin Mescidi avlusundadır.¹⁵

Şakâik-ı Nu'mâniyye tercümesinde, Şeyhzâde Muhammed hakkında şu bilgiler yer almaktadır: "Şeyhzâde Muhammed, Kocaeli evliyasından Şeyh Muhyiddîn'in damadıdır. Büyük âlim Efdâlzâde'nin hizmetlerinde kemale ulaştı, İstanbul'da Hoca Hayreddîn Medresesi'nde müderris oldu. Medresede ilim ile meşgul olurken, uzlete meyli galip gelerek, emekliye ayrıldı. Ona günlük on akçe maaş bağlandı. "On akçe, benim mühim ihtiyaçlarım için kâfidir ve çoktur bile. Kâfi gelecek miktardan fazlasına rağbetim yoktur. Bundan fazlasını istemek israftır" buyurdu. Emekliye ayrıldıktan sonra, kendi yaptırdığı mescidinde ibadet ve tâatle meşgûl oldu. Sâlih kimseleri çok severdi. Onun için, kâmil ve edeb sahibi olanlarla beraber olmaktan daha lezzetli bir şey yoktu. Allah'a yalvarma, huşû', hudû' ve tevâzu, onun yaradılışında mevcûd idi. İhtiyaçlarını temin için başkasına yük olmazdı. Pazardan aldığı eşyayı evine kendisi götürürdü. Meşakkat ve sıkıntılara tahammül ederdi. Onu sevenler, cân-ı gönülden ona hizmet etme şerefine kavuşmak isterlerdi. Fakat Allah için yaptığı tevâzudan dolayı, işlerini kendisi götür, başkasının yapmasına gönlü razı olmazdı, ikamet ettiği mahallenin mescidinde, tefsir dersleri verirdi. Bu vesile ile bereketli derslerinden ve nasihatlerinden pek çok kimse istifade etti. Kâdî Beydâvî hazretlerinin tefsirini şerh edip onun derin ma'nâlarını, zor ibârelerini, daha açık ve kolay bir ifade ile anlattı. Bu durumu kendisi şöyle anlatır: "Kâdî Beydâvî'nin tefsirini şerh ederken, bir âyet-i kerimenin i'câzı hakkında müşkilim olunca, Cenâb-ı Hakka cân-ı gönülden yönelirdim. Bu yönelmenin bereketi ile maksadıma kavuşurdum. Allah Teâlâ'ya teveccühüm sırasında, sekînet hâlinde bulunan gönlümde, yeryüzü kadar bir genişlik meydana gelirdi. Onda, parıldayan iki ay görünürdü. Bunlardan öyle bir nûr meydana gelirdi ki, Levh-i mahfûzda yazılı olanlar görünüp, Kur'an-ı Kerim'in sırları bana zâhir olurdu. Bu fakîr, amellerimde azîmet yolunu tuttuğumda, kendimi çok yüksek derecelerde, ruhsat yolunu tuttuğumda ise, kendimi o yüksek mertebelerden mahrûm olarak görürdüm."¹⁶

Şeyhzâde'nin Eserlerinden Bazıları

Müfessir ve Hanevî fakihî olan Şeyhzâde Muslihiddîn Efendi'nin, kütüphanelerde tespit edilebilen eserleri şunlardır:

1. *Nukâtü'l-Beyân*: Bu eser, tasavvufta haller ve makamlarla ilgilidir.¹⁷
2. *Şerhu Kasîdeti'l-Burde*: Bu eser, İmâm-ı Busîrî'nin Kasîde-i Burde adlı eserinin şerhidir. Elimizde matbu hali mevcuttur. Bu tebliğde bu matbu hali üzerinden tanıtımı yapılacaktır.¹⁸
3. *Şerhu Kavâidi'l-İrâb*: Arapça dilbilgisi kurallarını ihtiva eden yazma bir eserdir.¹⁹ Bu eser 1997 yılında Beyrut'ta basılmıştır.
4. *Muntehâbmin Mesâil-i'l-Fıkhiyye*: Adından da anlaşılacağı gibi bu eser bazı fıkıh konularını incelemektedir.²⁰

15 Mecdi Efendi, *Terceme-i Şekâik-i Nu'mâniyye*, İstanbul, 1269/1852, s. 400; eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali (ö. 1250/1834), *el-Bedru'l-Tâli' bi Mehâsine min Badî'l-Karni's-Sâbi'*, I-II, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, ts., II, 269; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, I, 445; *İslâm Âlimleri Ansiklopedisi*, XIV, 371; Hayreddin ez-Zirikli, *el-A'lâm*, VII, 320; Katip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, I, 188.

16 Mecdi Efendi, *Terceme-i Şekâik-i Nu'mâniyye*, s. 401; Komisyon, *İslâm Âlimleri Ansiklopedisi*, XIV, 371-372; Erdoğan Baş, "Şeyhzâde", DİA, TDV, İstanbul, 2010, XXXIX, 97-98.

17 31 varak olan eserin bir yazma nüshası, Millî Ktb. Yz. A 4002/1'de bulunmaktadır. Diğer bir nüsha, Süleymaniye Ktb., Âşir Efendi Bölümü numara 443/18'de kayıtlıdır.

18 Yazma bir nüshası, Millî Kütüphâne, Yz. A 101/1'de kayıtlıdır.

19 Millî Ktb. Yz. A 3684, 1430'de yer almaktadır. Bu ikinci nüsha 303 varaktır. (Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, I, 334.)

20 103 varak olan bu yazma eser, Millî Ktb. Yz. A. 2927/2'de bulunmaktadır.

5. *Müntehâbmîne'l-Hâşiyeti alâ Envâri't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl*: Kâdî Beyzâvî'nin tefsirine dair yazılan haşiyeden bazı seçme metinleri ihtiva etmektedir.²¹

6. *Hâşiyetü alâ Envâri't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl*: Bu eser Kâdî Abdullah b. Ömer el-Beydâvî (ö. 685/1286)'nin *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl* adlı meşhur tefsir kitabını şerh eden bir kitap olup tefsir kitaplarının ve Beydâvî haşiyelerinin en kıymetlilerindendir.²² Bakara suresini ihtiva eden birinci cild, 1306/1888 yılında İstanbul'da Matbaa-i Osmaniyye'de, 1397/1977 ve 1999 tarihinde Beyrut'ta neşredilmiştir.²³

Şeyhzâdenin buna benzer daha başka eserleri de vardır. Ancak hangi alanlarda ilmi eserler verdiğini ve ilmi seviyesini göstermesi bakımından bu kadarıyla iktifa ediyoruz.²⁴

Şeyhzâde'nin Şerhu Kasîdeti'l- Burde Adlı Eseri

İslâm dünyasında Kasîdetü'l-Burde kadar meşhur olan ve çok okunan, üzerine şerh, haşiyet, tahmîs, tesdîs, tesbî', taştîr ve nazîreler yazılan bir başka Kasîde yoktur. Bu konuda yazılan eserler başlı başına bir literatür oluşturacak kadar büyük bir yekûn tutmakta ve bir araştırmaya göre sayıları 330'u bulmaktadır.²⁵ Kasîde üzerine yazılan şerhlerin sayısı da yüzün üzerinde olup birçoğu yayımlanmıştır.²⁶

21 Bu eser, Millî Ktb. Yz. A 2927/2.

22 Bu yazma eser, Millî Ktb. Vez. Yz. 512'de vardır. Bu konuyu daha geniş bir şekilde ele alabilmek için şu doktora tezi hazırlanmıştır: Şükrü Maden, *Tefsirde Hâşiyet Geleneği ve Hâşiyetü Muhyiddîn Şeyhzâde 'alâ Tefsiri'l-Kâdî el-Beyzâvî Örneği*, MÜ, SBE, İstanbul, 2013. Bu çalışmada tefsir alanında oluşmuş hâşiyet geleneği genel olarak konu edinilmekte ve özelde de bu edebiyatı en iyi temsil eden örneklerden biri olarak Şeyhzâde Muhyiddin Koccevî'nin (ö. 950/1543) Beyzâvî'nin *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl* isimli tefsirine yazdığı haşiyet incelenmektedir.

23 Şeyhzâde Muhyiddin Muhammed b. Mustafa el-Kocvî, *Hâşiyetü Muhyiddîn Şeyhzâde alâ Tefsiri'l-Kâdî el-Beyzâvî*, I-VIII, (thk. Muhammed Abdülkâdir Şahin), Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut, 1419/1999.

24 Bu tür eserlerden bazıları şunlardır:

7. *Hâşiyetü alâ Tefsiri Cüzin-Nebe* (Konya Yusuf Ağa Ktb. Numara 277, 47b-188b varakları arası).

8. *Şerhu Meşâriki'l-Envârin-Nebeviye min Sihâhi'l-Ahbâri'l-Mustafiye lis-Sâgânî*, (Bursa İnebey Yazma Eser Ktb., numara 324, 55 vrk.). Kâtip Çelebî, *Keşfu'z-Zunûn*, II, 1689.

9. *Şerhu Ferâizi's-Sirâciye* (Beyazıt Devlet Ktb., Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Koleksiyonu, 340-19007, 136 vrk.).

10. *Şerhu'l-Vikâye fî Mesâil-il-Hidâiyeli İbn Mektûm* (Köprülü Yazma Eser Ktb., Fazıl Ahmed Paşa Kol., numara 616, Müellif Hattı).

11. *Şerhu Miftâhî'l-Ulûm li's-Sekkâkî*. Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî'nin (ö. 626/1229) Miftâhu'l-ulûm isimli Arap grameri ve belâgatıyla ilgili eserine yazılmış bir şerhtir.

12. *İhlâs Suresi Üzerine Bir Tefsir*. Şeyhzâde'nin eserlerine dair geniş bilgi için bkz. Katip Çelebî, *Keşfu'z-Zunûn*, II, 1247; Zirikî, *el-A'lâm*, Beyrut, VII, 320; Kehhâle, *Mu'cemü'l-Muallifîn*, Beyrut, XII, 321; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, I, , 334; Carl Brockelmann, *Geschichte Der Arabischen Litteratur, Supplementband*, Leiden, 1938, I, 650; Şükrü Maden, *Tefsirde Hâşiyet Geleneği ve Hâşiyetü Muhyiddîn Şeyhzâde 'alâ Tefsiri'l-Kâdî el-Beyzâvî Örneği*, MÜ, SBE, İstanbul, 2013, s. 135-142. Maden, ilgili bölümlerde Şeyhzâde'nin eserlerini geniş bir tasnife tabi tutmaktadır.

25 Mahmut Kaya, "Kasîdetü'l-Burde", *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, 568-569.

26 Kasîdetü'l-Burde'nin şerhleri burada sayılamayacak kadar çoktur. Örnek olması bakımından sadece bir kaçının adı şu şekilde zikredilebilir:

- Hasan Huseyn, *Selasiyyetu'l-Burde bi Burdeti'r-Rasûli (s.a.v.)*, Dâru'l-Kütübî'l-Katiriyye, Dahve 1400/1980. Eser; tek cilt olup kaynaklarla beraber toplam 195 sayfadan ibarettir.

Ka'b b. Zuheyr'in Kasîde-i Burde adlı şiirini; (s. 17-46)

İmam Bûsî'nin Kasîde-i Burde adlı şiirini; (s. 47-86)

Ahmet Şevkî'nin Nehcü'l-Burde adlı şiirini (s. 87-129) ele alır ve üçü arasında mukayeseler yapar.

İlk 16 sayfada genel bilgiler verdikten sonra, 17-129. sayfalar arasında Üç Kasîdeyi tek tek alır, inceler ve şerhini yapar. Son dördüncü bölümde (s. 130-190) ise üç kasidenin karşılaştırmasını yapar.

- Abdülhamid Hamdi b. Ömer Naimi b. Ahmed Harpûtî, *Asîdetü's-Şehde Şerhi Kasîdeti'l-Burde*, Mehmed Esad Kitabhanesi, İstanbul 1298.

Bu eser 228 sayfa olup daha sonra Matbaa-i Âmirî'de, 1306 yılında; Hacı Muharrem Efendi Matbaası'nda da 1311 yılında basılmıştır.

- Ebû Batîn, Abdullah b. Abdurrahman b. Abdullah b. Sultan b. Hamîs (ö. 1282/1865), *er-Raddu ale'l-Burde*, thk. Ebu Abdî'l-A'lâ Halid Muhammed, Dâru'l-Âsâr, Kahire, 1423/ 2002.

- Âbidin Paşa, *Tercüme ve Şerh-i Kasîde-i Burde*, İstanbul 1299. Bu eser Ömer Faruk Harman tarafından sadeleştirilerek

Kasîde-i Burde oldukça vecîz ve edebi bir dille yazılmış olup pek çok şerhi ve tercümesi yapılmıştır. Bu şerhlerin en önemlilerinden biri de Muhyiddin Mehmed Kocevi Şeyhzade'nin "*Şerhu Kasîdeti'l-Burde*" adlı eseridir.

Şeyhzâde'nin bu eseri, Muhammed b. Sa'îd el-Bûsîrî'nin Hz. Peygamber için yazdığı meşhur Kasîdetü'l-Burde'nin şerhidir. "*Râhatü'l-Ervâh*" ismiyle de anılan bu şerhin çeşitli basımları yapılmıştır (İstanbul 1298, 1306, 1309, 1320.)²⁷ Şeyhzâde, şerhin girişinde Bûsîrî'nin kasîdesindeki özet bölümleri genişlettiğini, kapalı kısımları açıkladığını, müşkileri ortadan kaldırdığını söylemiş, lafızlarının tashihi ve manasının gözden geçirilmesi için çok çaba sarf ettiğini belirtmiştir.²⁸

Şeyhzade'nin bu eseri matbu olup, Abdülhamid Hamdi b. Ömer Naimi b. Ahmed Harpûtî'nin (ö. 1300/1882)²⁹ "*Asidetü's-Şehde Şerhiu Kasîdeti'l-Burde*" adlı eseriyle birlikte (hâşiyesinde/kenarında) basılmıştır.³⁰ Eser Arapça olup İSAM kütüphanesinde mevcuttur.³¹

Eserin sonunda Hüseyin Hüsni'nün notundan anlaşıldığına göre ilk baskısı İstanbul'da Maarif Bakanlığı matbaasında 1302/1884 yılında yapılmıştır.

Şeyhzâde'nin Şerhi ve Metodu

Şeyhzâde'nin Arap edebiyatına hâkim olduğu özellikle *Kasîde-i Burde* şerhindeki girizgâhtan anlaşılmaktadır. Önsözde Allah'a hamd, Rasulüne salat, onun âline, ashabına ve ardından gelen müminlere dualar yer alır. Böyle bir sunumda eserin tamamını tercüme etme imkânı olmadığından hamdele ve salvele kısmı örnek olarak arz edilecektir.

yayımlanmıştır, Kalem Yayınevi, İstanbul 1977, 2004. Ayrıca bu eser günümüz Türkçesi ve Osmanlıca aslıyla birlikte "*Sekiz Yüz Yıldır Okunan Şiir Kasîde i Burde*" adıyla M. Sait Koçaroğlu tarafından yeniden basılmıştır. Cnr Basın Yayınevi, İstanbul 2013.

- Mahmut Kaya, *Kasîde-i Burde'yi Türkçe Söyleyiş* adıyla eserin tercümesini verdikten sonra onu ayrıca nazmetmiştir (Mas Matbaacılık, İstanbul 2001, 2004).

Bu şerhlerin ve ilgili eserlerin geniş bir listesi için bkz. Mahmud Kaya, "Kasîdetü'l-Burde", *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, 569.

27 Kaya, "Kasîdetü'l-Burde", *DİA*, TDV, İstanbul 2001, XXIV, 569; Baş, "Şeyhzâde", *DİA*, XXXIX, 98.

28 Şeyhzâde Muhyiddin Muhammed b. Mustafa, *Şerhu Kasîdeti'l-Burde li-Şeyhzâde*, (nşr. Yusuf Ziyâeddîn ve Ahmed Nâîlî ve şürekâsı), Şirket-i Sahâfiyye-i Osmâniyye, İstanbul 1298, s. 6, (Ömer b. Ahmed el-Harpûtî'nin şerhinin hâmişinde.)

29 Harpûtî'nin eseri kendi ifadesine göre 1242 yılının Ramazan (1827 Nisan) ayında tamamlanmıştır. Eserin sonunda dönemin âlimlerinden üç kişinin takrizleri yer almaktadır. Ancak üçü de Harpûtî'nin şerhine ve edebî değerine yer vermektedirler.

30 Hacı Muharrem Efendi Matbaası, İstanbul 1311. Eser 228 sayfa olup 27 cm. hacmindedir.

31 Bu eser Arap Edebiyatı/Arapça / 892.7/BUS.K/1311 (011438/GNL.) numaralı bölümden bulunabilir.

Allah'a (c.c.) hamdolsun! Eşsiz ve mükemmel olduğundan gözlere karşı gizlenmiş, gözler onu kavrayamaz.³² Bir olup azametli oluşundan ötürü zan kırıntılarından (kesin olmayan bilgilerden) alabildiğine yücedir.³³ Zatı tek olduğundan denk ve benzerlerden arınmıştır.³⁴ Ezelî ve ebedî sıfatları ile fena ve yokluktan kurtulmuştur. Başlangıcı olmayan kadîm/ezelî, sonu olmayan Bâki/ebedî yüceler yücesidir.³⁵ O ne kadar da cömert ve aşkındır!³⁶ Cisimler, zıtlar ve şekillerle alakası yoktur.³⁷ Onun zat-ı kibriyasının ayetleri çeşitli varlık katmanlarının sayfalarından okunur.³⁸ Onun sıfatlarının ve isimlerinin göstergeleri enfûs ve afakta meydana gelmektedir.³⁹ Bu âlemleri eşsiz kudretiyle icad etmiştir. Parlak hikmetiyle varlıklara harika bir nizam vermiştir.⁴⁰ Mükemmel irfan için bazı yaratılmışları tercih etmiştir.⁴¹ İnsanı yaratmış ve ona beyan sanatını öğretmiştir.⁴² Risaletini tebliğ etmek ve önemli haberlerini kullara ulaştırmak için seçkin kulları arasından dilediklerini seçmiştir.⁴³ İnsanların nefislerindeki kirlilerden içlerini temiz tutmuştur.⁴⁴ Kabiliyetlerin kabulüne dair cemal tecellileriyle onların değerlerini yüceltmıştır. Yollardaki tehlikelere karşı yolcuları korumak için onlara imkân vermiştir. Peygamberler geldikten sonra insanların Allah'a (c.c.) karşı bir mazeretleri kalmamasın⁴⁵ diye...	الحمد لله ... المحتجب عن درك العيون بكمالي فردانيته. المتعز عن لواحق الظنون بجلال وُحدانيته. المتنقّس ذاته الأحديّة عن الأكفّاء والأمثالي. المتعز صفاته الأزليّة الأبدية عن الفناء والزوال. فصيحته من قديم لم يزل وباق لا يزال. ويا له من كريم متعال. عن الأشياء والأضداد والأشكال. هو الذي يتلى آيات كبريائه من أوراق الأطباق. وتجلى شواهد صفاته وأسمائه من الأنفس والآفاق. اخترع المكنونات بقدرته القاهرة. وأبدع نظام الموجودات بحكمته الباهرة. وآثر نوعا من الخلق لكمالي العرفان. فخلق الإنسان (٣) علّمة النبيان (٤) واصفى منهم من شاء من أصفياه. لتبليغ الرسالة وإتياء زواهر أنبيائه. وطهر عن أنفاس نفوس الناس أسرارهم. وأجّلت بتجليات الجمال عن موافقة الرسوم أقدارهم. ووافقهم لحفظ السالكين على مراصد المنيل. إنّلا يكون للناس على الله حجة بعد الرسل...
---	--

Şeyhzâde burada kelimeleri dikkatle seçerek edebî bir giriş yapmıştır. Eserin sonuna kadar bütün şerh süresince yeri geldikçe ayetlerden ya doğrudan istifade ya da ayetlere telmih yaparak konuya giriş yapmıştır. Edebî bir şiiri şer ettiği için de giriş kısmında cümlelerin kafiyeli/sec'ili olmasına özen göstermiştir.

32 En'am 6/103. ayete telmih vardır.

33 Bakara 2/255. ayete telmih vardır.

34 İhlas 112/1-4. ayetlere telmih vardır.

35 Hadid 57/3. ayete telmih vardır.

36 Ra'd 13/9. ayete telmih vardır.

37 Şûrâ 42/11. ayete telmih vardır.

38 İsrâ 17/44. ayete telmih vardır.

39 Fussilet 41/53. ayete telmih vardır.

40 Bakara 2/117; En'am 6/101. ayetlere telmih vardır.

41 Yusuf 12/6. ayete telmih vardır.

42 Rahman 55/3-4. ayetlere telmih vardır.

43 Hac 22/75. ayete telmih vardır.

44 Bakara 2/151; Nur 24/21. ayetlere telmih vardır.

45 Nisa 4/165. ayete telmih vardır.

Peygamberimize (s.a.v.) salât-u selam kısmında da şunları söylemiştir:

Salat olsun Habibine... O ki;	والصلاة على حبيب...
Allah (c.c.) her türlü inayet için insanlar arasından onu özel olarak seçmiştir.	الذى خصه من بينهم لصنوف العنايات.
Onu en yüce mertebelere ve en ileri gayelere yükseltmiştir. O;	ورزاه إلى أعلى مدارج المعارج وأقصى العايات.
Keramet tacını giymiş Muhammed'dir.	محمد المنجوق بتاج الكرامة.
Kıyamet günü şefaati eden ve şefaati kabul gören ...	الشفيع المشفع في يوم القيامة.
"Sen olmasaydın..." ⁴⁶ hitabıyla şereflenmiş...	المشرف بتشريف (تؤلاكه...) المكرم بكرم (وما أرسلناك...) المنقوش لأهل النعيم.
"Biz seni (şu gayenin dışında) göndermedik..." ⁴⁷ hitabıyla onurlandırılmış...	المخصوص بفضل (وإنك لعلى خلق عظيم) المنطوق على رموز خفايا الأمور.
Nimet/cennet ehli için sunulmuş bir hediye...	المجود عن محاسن لواجبي الناسوت.
"Sen yüce bir ahlak üzeresin" ⁴⁸ erdemiyile özelleşmiş...	المنوجه لسنو نهمة إلى الله.
İlahi/manevi hakikatlerin simgelerinin farkında olan...	المنقوش لعلو همة عما سواه.
İnsan tabiatının basit kısıntılarından soyutlanmış... ⁴⁹	التارك بطلب المزام لعل ولت.
Arzusunu yükseltmek için Allah'a (c.c.) yönelen...	المتنكب في مقام الوحد المشار إليها "بما زمت إذ زمت".
İdealini yüceltmek için O'nun dışındakilerden yüz çeviren...	
Arzusunu/gayesini istemek için "belki" ve "keşke" ifadelerini kullanmayan...	
"Attığın zaman sen atmadın" ⁵⁰ hitabıyla işaret edilen vahdet makamında karar kılmış... (Böyle bir peygambere salat-u selam olsun)	

Şeyhzâde Allah'a (c.c.) hamd edip onu çeşitli özellikleriyle överek peygamberimize (s.a.v.) salatu selam getirip onu da ayet ve hadislerden aldığı ilhamla övdükten sonra sahabeye

46 Şeyhzâde bu ifadesiyle bir hadis-i kudsîde yer alan "Sen olmasaydın bu âlemleri yaratmazdım" ifadesine atıfta bulunmuştur. Bu hadisin kaynağı için bk. Aclûnî, İsmail Muhammed, *Keşfü'l-hafâ, Mektebetü'l-Kudsî, Kahire, 1351/1933, II, 164 (H. No: 2123)*. Aliyyü'l-Kârî, bu "Levlâke ..." ifadesinin yer aldığı hadisin mevzû olduğunu ancak mana bakımından sahih olduğunu zikretmiştir (Aliyyü'l-Kârî, *Zayıf Hadîsleri Öğrenme Metodu (Mevzûât)*, trc.: Ahmet Serdaroglu, İlim Yayınları, İstanbul 1986, s. 99). Zira Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah'ın kulu ve elçisidir. Kâinat onun için, onun hatırına yaratılmıştır. Tasavvufta ve Edebiyatta pek çok şair bu konuyu şiirlerine konu edinmiştir. Bk. Adem Çalışkan, *Fuzûlî'nin Su Kasidesi ve Şerhi*, DİB, Ankara 1992, s. 48-49, 107-108.

47 Bununla Enbiya 21/107. gibi ayetlere işaret etmiştir. Tam yedi ayette *هَذَا نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ* geçmektedir.

48 Kalem 68/4.

49 İlerde de görüleceği üzere bazılarına göre bu ifadeler onun yüceliğini, sıradan insanlardan farkını anlatmak için kullanılmıştır. Bazılarına göre de bu ifadeler onu beşeriyet makamından ulûhiyet ve rubûbiyet makamına taşıdığı için tehlikeli ifadelerdir. Fakat hemen devamındaki ifadeler müellifin Hz. Peygamberi asla ilahlık makamına çıkarma niyetinde olmadığını, ona Allah demek kaydıyla yüceltmeye çalıştığını göstermektedir.

50 Enfal 8/17. Müellif burada aslında kulun bütün irade ve gücünü Allah'tan aldığına işaret etmektedir.

ve ardından gelenlere de dua etmektedir. Ancak yine sahabenin üstün özelliklerini peygamberimizden (s.a.v.) aldığına dikkat çekip ayetlerle ve tasavvufi yorumlarla onu anlatmaktadır.⁵¹

Daha sonra Kasîdenin yazılış sebebi ve özelliklerini anlatmıştır.⁵² Ardından da şerhte takip ettiği metodu izah etmiştir. Şeyhzâde bizzat kendi metodunu şöyle açıklamıştır:

“Bu Kasîdenin şerhine şöyle başladım; özet ifadelerini genişleterek, girift kısımlarını çözerek, mücmelini tafsil ederek, kapalı kısımlarını açıklayarak şerh ettim. Lafızların tashihi, manaların tenkidi için olanca gücümü sarf ettim. Allah’a (c.c.) hamdolsun... Zahiri altın harflerle yakut levhalar üzerine yazılmayı hak eden, batını melekût ehlinin yanaklarına nur ile çizilmeye layık olan bu şerh tamamlanmıştır.”⁵³

Şeyhzâde Kasîdenin müellifini överek beyitleri tek tek şerh etmeye başlar. İlk beyitlerde çok uzun edebî, dinî ve tasavvufî yorumlar yapar. İlk 5 beyitte oldukça geniş izahat yapar.⁵⁴

Şeyhzâde Kasîde-i Burde’ye çok fazla değer ve kudsiyet atfettiğinden her beytinin, her cümle ve kelimesinin gramatik özelliklerini verir. Şiirin mısralarını tek tek açıklarken yer yer ayet ve hadislerden istişhad yapar, delil getirir.

Bazen önce genel açıklamalar yapar, zihnî şiiri anlaması için o mısraın arka planını, o konuda bilinmesi gereken bilgileri verir, sonra da terkibi ilgilendiren ve cümlelerin açıklamasını gerektiren hususları açıklar. Bazen de önce kelime ve terkipleri tek tek açıklar, kelimelerin lügat anlamlarını verir, terkiplerin belagat özelliklerini ve edebî yönlerini açıkladıktan sonra ilgili beyitten çıkarmış olduğu anlamı zikreder.

Sempoziumun sınırlarını aşmamak üzere kısa ve öz açıklamaların yer aldığı birkaç beytin şerhini burada verip geri kalan kısımları okuyucuya ve işin uzmanlarına havale etmek istiyoruz.

Mesela 6. beyitte şair der ki;

6. Beyit	مقس لول ع دمل لودع كئيل ع هب ... تدهش ام دعب اب ح ركنن في كف
Fe keyfe tunkiru hubben bâ'de mâ şehidet	Gözyaşı ve hastalık senin hakkında iki adil şahit iken sevgini nasıl inkar edebilirsin?!
Bihî aleyke 'adûli'd-dem'ı ve's-sekami.	

Şeyhzâde bu beyitleri açıklarken şunları söyler: “Fâ” işaret edildiği üzere fasihtir. Bir önceki beyitteki şart cümlesine atıf için olma ihtimali de vardır. “Keyfe” hâldir, sanıldığı gibi mef’ûlün fih değildir. Bunun hâl olduğu da verilen cevaptan anlaşılır. Örneğin;

“Zeyd nasıl geldi? Binekli mi yoksa yürüyerek mi? / أَزَاكِبًا أَمْ مَاشِيًا؟” sorusuna “Zeyd binekli olarak geldi/ جَاءَ زَيْدٌ رَاكِبًا” diye cevap verilir. Buradaki soru taaccüb/hayret ve zihnen uzaklaştırma içindir. Yani böyle olması gerekmez, demektir.

“Hubben” kelimesi işin vehametini göstermek için nekra kılınıp tenvinli yapılmıştır. “Ba’d-e” zarfının amili “Tunkiru” fiilidir. “Mâ” edatı ya masdariyyedir ve “bihi” deki zamir “hubb” ile ilgilidir. Ya da “Mâ” ism-i mevsûl olup zamir de mâ’nın kendisine aittir.

51 Şeyhzâde, ŞerhuKasideti'l-Burde, s. 3-4.

52 Şeyhzâde, ŞerhuKasideti'l-Burde, s. 5-6.

53 Şeyhzâde, ŞerhuKasideti'l-Burde, s. 6.

54 Şeyhzâde, ŞerhuKasideti'l-Burde, s. 7-15.

Buradaki “*şehâdet*” sağlam delil yerine kullanılan müstear bir isimdir. “*Adûl*” kelimesini zikretmesi ise şehadete ait bir terstir.⁵⁵ “*Adûl*” kelimesinin “*dem*” ve “*sekam*” kelimesine izâfet(tamlama) yapılması ya “*beyan*” (açıklama) için veya “*min*” anlamındadır. Yani bu iki unsur yönünden istifade edilen dosdoğru adalet demektir. Ya da bundan maksat; farklı zamanlarda gözyaşı ve hastalığın gerçekleşmesi ve peş peşe gelmesidir. Denilmiştir ki: Muhabbetin (sevginin) şahidi; sürekli akan gözyaşları, lezzeti engelleyen hastalık, sürekli bir meyil ve şaşkın bir kalp.

O halde senin hakkında şahitlik yapan bunca olaydan ve bu alametler sende görüldükten sonra bütün bu dönemlerde sadece kendisine yönelip baş başa kaldığın kişiye olan sevgini nasıl inkar edebilirsin?!⁵⁶

Şeyhzâde baştan sona yerine göre daha kısa ve yerine göre de daha uzun açıklamalarla bu metotla Kasîde-i Burde’nin beyitlerini izah ve şerh etmeye çalışır. Daha çok tartışmalara konu olan son bölümlerden birkaç beytin şerhini de burada örnek olarak sunmak istiyoruz:

Mesela “Nedamet ve Ümit” bahsinde yer alan 146. beyitte şair der ki;

146. Beyit	مذلل اب قل غل اى فوا وهو ادم حم.... تى تيمس تب ونم مذ ي ل ن اف
Fe inne li zimmeten minhü bi tesmiyeti	Şüphesiz bana Muhammed adının verilmesi sebebiyle benim ondan yana bir himayem vardır. O ise, yaratılanlar içinde sözünü yerine getirenlerin en vefalısıdır.
Muhammeden ve hüve evfe’l halkı bi’z-zimemi.	

Şeyhzâde bu beyti açıklarken yine tek tek kelimelerin izahını yapar, cümleyi daha iyi anlamamıza yardımcı olacak gramer bilgileri verir. Sonra da kaynağını zikretmeksizin “İsmi Muhammed olanların cehennem azabından kurtulacağına” dair bir hadis nakleder. Bu nedenle genelde İslam âlimlerinin isimlerinde “Muhammed” kelimesinin yer aldığına dikkat çeker.⁵⁷ Fakat aynı hadisi veren Harputî de Şeyhzâde de herhangi bir kaynak belirtmez. Amaçları şiirin daha kolay ve daha güzel anlaşılması ve Arap edebiyatına bir katkı sunmak olduğu için -belki bu konuyla ilgilenen kişiler zaten bilir düşüncesinden hareketle- ne ayetlerin Kur’ân’da geçtiği yerler ne hadislerin ne de bunların dışında alıntı yapılan herhangi bir şiir veya başka bir sözün kaynağı verilmez.

Kasîde-i Burde’nin Eleştirilen Bazı Beyitlerini Şeyhzâde’nin Şerh Etme Tarzı

Busîrî’nin Kasîde-i Burde’sine karşı zaman zaman bazı eleştiriler de yapılmıştır.⁵⁸ İbn Teymiyye’den itibaren Selefler 33, 109, 152 ve 154. vb. beyitlerde şairin Hz. Peygamber’i övgüde aşırı gittiğini ileri sürerek Kasîdeyi eleştirmiş⁵⁹ ve okunmasının bid’at olduğunu iddia etmişlerdir.⁶⁰ Bûsîrî’nin yaşadığı ortam, kimliği ve kişiliğine dair yapılan eleştirilerden ziyade⁶¹ asıl Peygamberimiz’i (s.a.v.) överken aşırı kaçan bazı mısraları/ beyitleri eleştirilmiştir.⁶²

55 Belagatte; istiare hususunda müşebbehun bihe uygun olan şeyin zikredilmesidir.

56 Şeyhzâde, *Şerhu Kasîdeti’l-Burde*, s. 19-20.

57 Abdülhamid Hamdi b. Ömer Naimi b. Ahmed Harputî’nin (ö. 1300/1882) “*Asidetü’ş-Şehde Şerhu Kasîdeti’l-Burde*” (Hâşiye: Şeyhzâde, *Şerhu Kasîdeti’l-Burde*), Hacı Muharrem Efendi Matbaası, İstanbul 1311, s. 214.

58 Onu eleştirenlerden biri de Alevî b. Abdulkadir es-Sekkâf’ın yazdığı *Kırâetun fî Burdeti’l-Bûsîrî ve Şîrihi*, adlı eseridir (1428/2007 yy.). Küçük hacimli bu eser de Bûsîrî ve onun övenleri tenkid için yazılmıştır.

59 Mahmut Kaya, “*Kasîdeti’l-Burde*”, DİA, İstanbul 2001, XXIV, 569.

60 Ebû Batîn, Abdullah b. Abdurrahman b. Abdullah b. Sultan b. Hamîs (ö. 1282/1865), *er-Raddu ale’l-Burde*, thk. Ebu Abdî’l-A’lâ Halid Muhammed, Dâru’l-Âsâr, Kahire, 1423/ 2002.

61 Ebû Batîn; Bûsîrî’nin, şairlerden biri olup ilim ehlinde olmadığını, Ebû’l-Hasen eş-Şâzelî’nin kurduğu Şazeli tarikatına mensub olduğunu belirterek daha baştan şaibeli olduğunu ifade etmiştir. *er-Raddu ale’l-Burde*, s. 4.

62 Reddiyyeye göre en başta Kasîde-i Burde’nin çıkış sebebi ve kaynağı problemlidir. Senedi vs. asılsızdır. Akıllı bir müslüman

Şeyhzâde'nin bu konudaki tavrına dikkat çekmek için önemli misralardan bir kaçını zikretmek isteriz. Şeyhzâde Kasîde-i Burde'ye herhangi bir eleştiri getirmeksizin onda söylenen her beyti Arapça ve dini bilgisiyle olabildiğince izah edip anlamaya ve anlatmaya çalışır.

Mesela 147. beyti ele alalım:

147. Beyit	إن لم يكن في معادي آخذاً يدي ... فضلاً ولا فقل يا زلة القدم. ⁶³
In lem yekün fî meâdî âhîzen biyedî	Eğer kıyamet günü lütfedip elimden tutmazsa, (o zaman sen bana) şöyle de: "Ey ayağı sürçen zavallı nerdesin?!"
Fadlen ve illâ fe kul yâ zellete'l-kademi.	

Kasîde-i Burde eleştirmenlerince bu beyit inanç açısından tehlikeli bulunmaktadır. Zira her ne kadar bu beyti yazan ve savunanlar Hristiyanlar gibi peygamberlerine ilah demeseler de bu beyitlerde Peygamberimiz'e tanınan yetkiler ve ondan beklenenler ilahlık ve rablık makamından beklenen şeylerdir.⁶⁴

Şeyhzâde bu tür tartışmalara girmeden ilgili beyitteki kelimeleri anlamaya yönelik şu açıklamaları yapar: Bu beyitlerdeki "me'âd" kelimesiyle ölüm anının ve sonrasının kastedildiğini, "elinden tutma" ifadesinin ona yardım anlamına geldiğini, "biyedî" kelimesindeki bi harf-i cerrinin zâid olduğunu, "fadlan" kelimesinin temyiz olduğunu, "zellete'l-kademi (ayak kaymasının)" helak olmak anlamına geldiğini... "fe kul" ifadesinin şart edatının cevabı olduğunu vb. gramer konularını açıklar. "Fe kul" kelimesinden önceki "İlla" kelimesinin ya "İn+Lâ" dan meydana gelmiş bir şart edatı veya Harpûttî'nin de dediği gibi Tevbe suresinin 10. ayetinde geçen "illen" kelimesi olup ahid ve sözleşme anlamına geldiğini, bunun da mana bakımında sahih olduğunu belirtir.⁶⁵

Bütün bu gramatik yorumların manaya etkisini şöyle anlatır: Eğer ki o ölüm anında veya daha sonraki devrelerde elimden tutup bana yardım etmezse... Gerçi fazlı, keremi, ahde vefası buna müsaade etmez, mutlaka bana yardımcı olur... Veleve ki farz-ı muhal, o bana yardım etmezse... İşte o zaman ey dinleyici sen bana "ey ayağı sürçen adam!" diyebilirsin...

senedinin sühhati ispatlanmamış bu tür hurafe haberleri kabul etmemelidir. Burada senedin ve ravinin tenkidine dair uzun bilgi verecek değiliz ancak dinin aslının bu olduğu unutulmamalıdır. Ebû Batîn, *er-Raddu ale'l-Burde*, s. 5.

63 "er-Raddu ale'l-Burde" yazarı 147. beytin devamını şu şekilde vermektedir:

"Eğer kıyamet günü lütfedip elimden tutmazsan ve beni Allah'ın azabından, elemenden kurtarmazsan..."	إن لم تكن في معادي آخذاً يدي...ومنفذي من عذاب الله والالم.
--	--

Bunu sunduktan sonra da şirk diye niteler ve eleştirir. Çünkü bu şefaatin de ötesinde bir şeydir. Allah'tan (c.c.) başka kurtarıcı da olamaz. Buna dair de Yasin 36/23. ayeti delil getirmektedir. (*er-Raddu ale'l-Burde*, s.14). Ancak biz Kasîde-i Burde'nin elimizdeki basılı nüshalarında beytin bu şeklini bulamadık.

64 Kasîde-i Burde'ye reddiye yazan müellif, Kur'an-ı Kerim'de müşriklerin şefaati inancını reddeden ayetlerden bir kısmını (Zümer 39/3; Yunus 9/18, 31; Müminun 23/84-85) sıralayarak Peygamberimiz'den (s.a.v.) bu şekilde yardım istenilemeyeceğini, Allah (c.c.) ile kul arasına aracı koyanlar hakkında daha farklı ayetleri (Secde 32/4; En'am 6/51; Sebe 34/22-23; İsrâ 1756-57; Âl-i İmran 3/80) sıralayarak melekleri aracı kulmanın bile icma ile küfür olduğunu belirtmektedir. (*er-Raddu ale'l-Burde*, s. 15-17) Dolayısıyla Peygamberimiz (s.a.v.) gibi ölümlü ve ölmüş birinden de bu tür aşırı istekler istenemez. Bunlar ancak ilah ve rabden istenir. "Kral ve yöneticilerden direkt bir şey istenemez, bazı araçlar gerekebilir" diyerek peygamberimizin (s.a.v.) aracı olduğunu savunanları da müşebbihe sınıfına benzeten müellif Tevbe 9/31; Nur 24/52 vb. ayetlerle onlara cevap verir. Özellikle Nur 24/52. ayette Allah (c.c.) peygamberimize itaati de emrederken sadece Allah'a karşı saygı duyulup, ürperti duyulmasını şart koşmaktadır. (*er-Raddu ale'l-Burde*, s. 18). Yine "Siz Peygamberimiz'i (s.a.v.) küçümseyorsunuz" diyenlere de müellif "Hayır biz Peygamberimiz'i (s.a.v.) küçümsemiyoruz, siz Allah'ı (c.c.) gerektiği gibi takdir edemiyorsunuz, illa ki inanç ve amelimize bir şirk bulaştırıyorsunuz..." diyerek Zümer 39/45; Mümin 40/12 gibi ayetleri delil getirmektedir. (*er-Raddu ale'l-Burde*, s. 22). İlk bakışta bu müellifin şefaati inkar etiği sanılsa da aslında müellif şefaati inkar etmiyor, peygamberimizin şefaati-i uzma sahibi olduğunu kabul ediyor, lakin kafirler hakkında şefaatin olamayacağını (Secde 32/4; En'am 6/51,70.), diğerleri hakkında da şefaatin izne tabi olacağını (Yunus 10/3; Bakara 2/255) ayetlerle izah ve ispata çalışmaktadır. (*er-Raddu ale'l-Burde*, s. 26-27).

65 Şeyhzâde, *Kasîde-i Burde*, s. 215.

Peygamberimizin (s.a.v.) aslında rauf ve rahim⁶⁶ olup asla ümmetin elini bırakmayacağını belirtmekle beraber bunun olması imkânsız bir ihtimali dile getirdiğini belirtir ve “لَنْ أَشْرَحْتَ ...عَظْمَكَ وَلَتَأْكُلُنَّ مِنْ خَاسِرِينَ ...eğer şirke koşarsan kesinlikle amelin iptal olur ve mutlaka hüsrana uğrayanlardan olursun.”⁶⁷ ayetindeki ifadeye benzer bir üslubun kullanıldığını belirtir. Çünkü peygamberler asla şirke düşmez, bu ayette sadece ümmetine bir ima vardır.⁶⁸ Zaten bir sonraki 148. beyitte de onun kendisine sığınanı asla mahrum bırakmayacağını açıklar. Bu beyitte de tamamen kelime tahlilleri yaparak şiirin anlaşılmasını sağlamaya çalışır.⁶⁹

Peygamberimizi (s.a.v.) ilahlık mertebesine yükselttiği iddia edilen⁷⁰ mısralardan biri de “Dua ve Niyaz” bahsindeki şu beyittir:

152. Beyit	يا أكرم الخلق مالي من ألود به سواك عند حلول الحادث العمم.
Yâ ekrame'l-halki mâ liye men elûzü bihî	Ey yaratılmışların en hayırlısı! Ölüm geldiğinde benim senden başka sığınacak kimsem yoktur.
Sıvâke inde hulûli'l-hâdisi'l-'amemi.	

Bu beyitlerdeki ifadelerle sadece şefaate istenildiği düşünülse de “Ey yaratılmışların en hayırlısı! Ölüm geldiğinde benim senden başka sığınacak kimsem yoktur.” tarzı ifadeler tamamen Peygamberimiz'den (s.a.v.) yardım dilemektir. Oysaki Peygamberimiz (s.a.v.) kendisi dua ederken; “لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا / Ya Rab! Sana karşı yine senden başka sığınılacak hiçbir sığınak yoktur”⁷¹ demiştir.⁷²

Kur'an'a göre asıl sığınılacak makam (melce) Allah (c.c.)⁷³ olduğu halde bu beyitlerde sığınılacak kişinin Hz. Muhammed (s.a.v.) olduğu belirtilmiştir. Yine bunun devamındaki şu beyit de aynı mantıkla tenkit edilmiştir.

153. Beyit	ولن يضيق رسول الله جاهك بي ... إذ الكريم تجلى باسم منتقم.
Ve len yedîka Rasûlellâhi câhûke bî	Kerîm olan Allah, kıyamet gününde muntakim ismiyle tecelli edince, ey Allah'ın rasûlü bana şefaate etmekle senin rütbene asla noksanlık gelmez.
İzi'l-Kerîmü tecellâ bismi'l-müntekımı.	

Bu beyitleri şerh eden Şeyhzâde ise farklı bir değerlendirme yapmaktadır. Şairin mutlak manada peygamberimizden şefaate ve yardım istemediğini, onun vasıtasıyla şefaate için Allah'a sığındığını ifade etmektedir. Ancak yine de Şeyhzâde şiirin önemli bir edebi eser olduğuna inandığı için belagat konularını anlatırken ayetlerden örnekler vermekte, şairin buraya kadar Hz. Peygamberi üçüncü şahıs olarak överken 152. beyitte ikinci şahıs olarak ona hitap etmeye başlamasını Fatiha suresinin 4. ayetindeki gaybetten hitaba geçiş tarzındaki iltifat sanatına benzetmektedir. Çünkü Fatiha'nın ilk üç ayetinde de Allah (c.c.); Âlemlerin Rabbi, Rahman, Rahîm ve din gününün sahibi diye övülürken 4. ayette birden “إِنَّا نَعْبُدُكَ وَإِنَّا نَسْتَعِينُ / Ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz” tarzında hitap ifadesi kullanılmıştır.

66 Tevbe 9/128. ayete telmih vardır.

67 Zümer 39/65.

68 Şeyhzâde, *Kasîde-i Burde*, s. 216.

69 Şeyhzâde, *Kasîde-i Burde*, s. 216.

70 Ebû Batîn, *er-Raddu ale'l-Burde*, s. 6-7. (Önsöz).

71 Buhârî, Vudû 75, Daavât 6; Müslim, Zikr 56-58. (Bu yatağa yatmadan önce yapılacak duanın bir kısmıdır.)

72 *er-Raddu ale'l-Burde*, s. 13.

73 Tevbe 9/118; Şûrâ 42/47.

Şiirin daha iyi anlaşılması için içinde geçen kelimeler ve gramer kuralları da yine nahvin inceliklerine göre izah edilmektedir.⁷⁴

Bundan sonra aşağıdaki beyti inceleyelim:

154. Beyit ⁷⁵	فَإِنَّ مِنْ جُودِكَ الدُّنْيَا وَآخِرَتَهَا ... وَمِنْ عِلْمِكَ عِلْمُ اللُّوحِ وَالْقَلَمِ.
Fe inne min cûdike'd-dünya ve darratehâ	Şüphesiz dünya ve ahiret senin cömertliğinden, ⁷⁶ Levhin ve kalemin ilmi de senin ilmindedir.
Ve min ulûmike 'ılme'l-levhi ve'l-kalemi.	

Burada Allah'ın izni olmadan o gün hiç kimse konuşamaz,⁷⁷ o gün mülk onundur⁷⁸ vb. ayetlerle "Dünya ve ahiret senin keremindir" beyti eleştirilmektedir. Peygamberimiz (s.a.v.) o gün herhangi bir kimserin cennete gitmesi için tasarrufta bulunamayacağı gibi yakın akrabaları ve kendisi için bile yetkili olmadığını⁷⁹ bizzat kendisi bildirmiştir.⁸⁰

Şeyhzâde bu tür tartışmalara girmez. Bu beyitlerin bir önceki 153. beytin izahı, tefsiri ve gerekçesi olduğunu belirterek şu şekilde kelime tahlilleri yapar:

"cûd/cûd" kelimesinin; gerekeni, gereken kişiye gerektiği gibi herhangi bir karşılık ve maksat gözetmeksizin vermek anlamına geldiğini belirtir. Dünya ve ahiret birbirinden ayrı düşünölmeyeceği için ahiretin de onun ikramı olduğunu belirtir. Çünkü bu kâinatın asıl yaratılış amacı peygamberimizdir (s.a.v.). Nitekim bir hadîs-i kudsîde Peygamberimize hitaben "لَوْلَاكَ لَمَّا خُلِقَتِ الْاَفْلاكُ / Sen olmasaydın bu âlemleri yaratmazdım"⁸¹ diye hitap edilmiştir. Şeyhzâde buradan hareketle Hz. Muhammed'in varlığın sebebi olduğunu ve varlığın,

74 Şeyhzâde, *Şerhu Kasidetü'l-Burde*, s. 218.

75 Burada aynı mantıkla incelenmesi gereken beyitlerden biri de 33. beyitte geçen şu ifadelerdir:

33. Beyit	وكيف تدعو إلى الدنيا ضرورية من ... لَوْلَاكَ لَمْ تَخْرُجْ الدُّنْيَا مِنَ الْعِلْمِ
Ve keyfe ted'u ile'd-dünyâ zarûretü men	Eğer ki kendisi olmasaydı, dünyanın yokluktan
Levlâhü lem tahruci'd-dünyâ mine'l-ademi	varlık alanına çıkamayacağı bir şahsın çektiği sıkıntı, onu dünyaya nasıl bağlayabilir ki?!

Bu beyitlerde de bütün mesele gelip "Levlâke... = Sen olmasaydın...."Kudsî hadisine dayanmaktadır.

76 "er-Raddu ale'l-Burde" yazarı el-Feyyûmî'nin, *el-Misbâhu'l-Münîr*, adlı eserinden (s. 44) "cûd/cûd" kelimesinin anlamını naklederek bunun çok korkunç bir ifade olduğunu, şairin bu ifadeyle dünyanın Hz. Peygamberin bağışladığı bir şey olduğunu iddia ettiğini söyler ki bu ilk müşriklerin bile ilah diye tapıkları putları hakkında söylemedikleri bir şeydir. Onlar putlarının Allah (c.c.) katında değer kazanmak ve ona yaklaşmak için bir aracı (Yunus 10/18; Zümer 39/3) olduklarını iddia etmekteydiler. Yoksa asıl yaratıcı ve rızık verenin Allah (c.c.) olduğuna inanmaktaydılar. Dolayısıyla Bûsîrî'nin bu ifadeleri tıpkı Hristiyanların Hz. İsa'yı aşırı şekilde yüceltmelerine benzer. (s. 12).

77 Hud 11/105; Nebe 79/38.

78 Fatiha 1/4; Furkan 25/26; Gafir 40/16; En'am 6/73; İnfitar 82/19; Hud 11/123.

79 "Yakın akrabalarını uyar!" [Şuarâ 26/214] âyeti inince, Resûlullah (s.a.v.) Kureyş kabilesini toplantıya çağırdı. Onlar da geldiler. Peygamber (a.s.) kimine genel, kimine de özel olarak şöyle hitâb etti: "Ey Abdüşems oğulları! Ey Ka'b İbni Lüey oğulları! Kendinizi cehennemden kurtarınız! Ey Abdümenâf oğulları! Kendinizi cehennemden kurtarınız! Ey Hâşim oğulları! Kendinizi cehennemden kurtarınız! Ey Abdülmuttalib oğulları! Kendinizi cehennemden kurtarınız! Ey Fâtıma! Kendini cehennemden kurtar! Çünkü sizi Allâh'ın azâbından kurtarmaya benim gücüm yetmez. Ama aramızdaki akrabalık bağı sebebiyle sizinle ilgimi kesmeyeceğim." (Müslim, İmân 348, 351).

80 er-Raddu ale'l-Burde, s. 30-31.

81 Acîlûnî, *Keşfu'l-hafâ*, II, 164 (H. No: 2123). Aliyyü'l-Kârî, bu "Levlâke..." ifadesinin yer aldığı hadîsin mevzû olduğunu ancak mana bakımından sahih olduğunu zikretmiştir (Aliyyü'l-Kârî, *Zayıf Hadîsleri Öğrenme Metodu*, s. 99). Zira Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah'ın kulu ve elçisidir. Kâinat onun için, onun hatırına yaratılmıştır. Tasavvufî ve Edebiyatta pek çok şair bu konuyu şiirlerine konu edinmiştir. Bk. Adem Çalışkan, *Fuzûlî'nin Su Kasidesi ve Şerhi*, s. 48-49, 107-108.

adeta onun bir ikramı olduğunu izah eder. Ya da bir muzâfın hazf edildiğini varsayarak dünya ve ahiretin hayrını elde etmenin onun kerem ve şefaatinin bir sonucu olduğunu belirtir.

Şeyhzâde “Levhin ve kalemin ilmi de senin ilmindendir” kısmını izah ederken de ilmin gerçek anlamında olabileceği gibi “ma’lûmat/bilinen şeyler” anlamına da gelebileceğini belirtir. Yani Levh ve kalemde elde edilen bilgiler senin malumatındır demek olur. Şeyhzâde bir adım daha ileri giderek “Belki de Allah (c.c.) ona levh-i mahfuzdaki bütün her şeyi hatta daha da fazlasını öğretmiş, göstermiş ve bildirmiştir. Çünkü levh ve kalem sonlu iki şeydir. Sonlu olanın sonlu olan tarafından ihata edilmesi caizdir. Bu da senin anlayışın ölçüsündedir” der. Ona göre peygamberimiz (s.a.v.) beşeriyetten sıyrıldığı zaman ilahi nur ile her şeyi görmeye ve duymaya başlar. Ancak Şeyhzâde ihtiyaten şu ilave bilgiyi verir: Allah bildirmeden kimse bir şey bilemez, onun ilminden onun iradesi dışında kimse bir şey ihata edemez.⁸² Zaten Allah (c.c.) “وَأَنزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ”⁸³ ayetiyle de buna işaret etmiştir.⁸⁴

Şeyhzâde’nin şerh metodunu daha iyi anlamak için son bir iki beytin şerhiyle birlikte tebliğimize son vermek istiyoruz:

“Dua ve Niyaz” bahsinde yer alan 155. beyitte şair der ki;

155. Beyit	يا نفس لا تقنطي من ذلة عظمت إن الكبائر في الغفران كاللحم.
Yâ nefsu lâ teknafti min zelletin 'azumet	Ey nefis! Büyük günahlardan dolayı Allah'ın rahmetinden ümidini kesme! Çünkü Allah'ın mağfiretine nisbetle büyük günahlar küçük günah gibidir.
İnne'l-kebâire fi'l-gufrâni ke'l-lememi.	

Şeyhzâde burada öncelikle niçin “Yâ” nida edatının kullanıldığını izah eder. Kişinin ümitsizliğe kapılmasının küfür olduğunu bildirir. Ardından nefsin anlamlarını verir ve nefsin mertebelerini açıklar. Sonra gramer konularına değinerek “nefsu” kelimesinin niçin merfû (ötreli) okunduğunu izah eder. Eğer “nefsi” şeklinde esralı okunursa oradan bir “ya-i mütekellim / سي” zamirinin düştüğü anlamını çıkarır. “Kanata” kelimesinin yeisle aynı anlama geldiğini belirtir “min” edatının gaye ve sebep bildirdiğini açıklar.

“Zelle” kelimesinin günah anlamına geldiğini ve küçük ya da büyük günahlardan daha kapsamlı genel bir anlam içerdiğini açıklar. “Gufran” kelimesini ardından da ayetten⁸⁵ örnek vererek “lemem” kelimesinin anlamını açıklayıp günah çeşitlerini izah eder.

82 Bakara 2/255.

83 Nisa 4/113.

84 Şeyhzâde, *Şerhu Kastüdeti'l-Burde*, s. 219-220. Şeyzâde meseleyi bu şekilde halletmiş gözüktürken Kaside'l Burde'ye reddiye yazan müellif, burada şairin peygamberimizi (s.a.v.) aşırı yüceltip, onun ilminin levh ve kalemdeki ilmin aynasının olduğunu dolayısıyla gaybı bildiğini söyleyerek yine peygamberimizi (s.a.v.) ulûhiyet makamına yükselttiğini iddia eder. Oysaki Allah (c.c.), peygamberimize hitaben münafıklarla ilgili “لَا تَعْلَمُونَهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ”⁸⁵ Sen onları bilmezsin, biz biliriz onları...” (Tevbe 9/101) buyurmuştur. Dolayısıyla münafıkları bilemeyen peygamberimiz (s.a.v.) kalplerdeki gizli hastalıkları nerden bilecektir? Daha hayatta kendisini çok yakından ilgilendiren ifk hadisesini vahy (Nur 24/11-19) gelmeden bilemezken öldükten sonra kalplerdeki hastalıkları nerden bilebilirdi? Halbuki ayette “... وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ” / ... sinelerin özünü, gönüllerin kühnünü Allah (c bilir.” (Teğabun 64/4) buyrulmuştur. Ayrıca hem En'am 6/50, 59; Araf 7/188; Neml 27/65 gibi ayetlerde hem de hadislerde peygamberimizin görünmeyi ve geleceğe dair şeyleri bilemeyeceği vurgulanmaktadır. Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “وَلَقَدْ نَعْنَعُكُمْ أَنْ يَكُونَ الْهَنْ يَخْبِيهِ مِنْ نَفْسٍ” / إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ ، وَإِنِّكُمْ تَخْتُمِسُونَهُ إِلَى ، وَلَقَدْ نَعْنَعُكُمْ أَنْ يَكُونَ الْهَنْ يَخْبِيهِ مِنْ نَفْسٍ” / فَاذْكُرُوا أَنَّهُ بَشَرٌ مِمَّنْ خَلَقْنَا لَكُمْ لَعْنَةً مِنْ النَّارِ. “Ben sadece bir beşerim. Sizler bana yargılanmak üzere geliyorsunuz. Belki sizin biriniz, delilini getirmekte diğerinizden daha becerikli ve daha üstün anlatımlı olabilir. Ben de dinlediğime göre o kimse lehinde hüküm veririm. Kimin lehine kardeşinin hakkını alıp hüküm vermişsem, ona cehennemden bir parça ayırmış olurum.” (Buhârî, Şehâdât 27, Hiyel 10, Ahkâm 20; Müslim, Akdiye 4; Ahmed İbni Hanbel, Müsned, VI, 307, 320). Ebû Bâtin, *er-Raddu ale'l-Burde*, s. 29-31.

85 Necm 53/32.

Günahları “Kebâir”, “Sağâir” ve “Zellât” şeklinde üçe ayırıp her birini tek tek izah eder.

Kebâir; yapıldığı zaman karşılığında azab tehdidi bulunan, Kur’an ve hadiste haram olduğu vurgulanan ve haram olduğuna dair ümmetin icma ettiği şeylerdir.

Zellât; peygamberler hakkında sabit olan zelle olmayıp küçük büyük bütün günahları içine alacak şekilde işlenen hatalardır. Bu da genelde kasıt olmaksızın yapılır.

Sağâir ise yukarıda zikredilen iki günah türünün dışındaki küçük günahlardır.

Bu bilgileri verdikten sonra da her bir günahın durumuna dair özel bilgiler verir.

Allah’ın (c.c.) fail-i muhtar olup dilediği günahı bağışlayabileceğini, onun fiilinin fadl-u keremini ve adlını aşmayacağını anlatır.⁸⁶

Son olarak “Dua ve Niyaz” bahsinde yer alan 160. beyitte şair der ki;

160. Beyit	ما رنحت عنايات البان ربح صبا ... واطرب العيس حادى العيس بالنغم
Mâ rannehat azâbâtî'l-bâni rîhu sabâ	Seher yeli sorgun (bañ) ağacının dallarını hareket ettirip yapraklarını titrettikçe... ve devecinin şarkıları kızgın çöllerde nağmeleriyle develeri coşturdukça... (o rahmet bulutları yağsın).
Ve etrabe'l-ise hâdi'l-îsi bin neğami.	

Şeyhzâde bu beyti de şöyle açıklamaktadır:

“Rannehahu” meyyelehu (onu eğdi, meylettirdi) demektir. “Mâ” müddet, süre bildirir ki bu dünya hayatının kalan kısmıdır. “Rîhu” ranneha fiilinin failidir. Bu kelimenin “Sabâ” kelimesine muzaf (isim tamlaması) olması “şeceratu’l-erâki (Erak ağacı)” tamlamasında olduğu gibi umumun-hususa (genelin-özele) izafeti türünden olup ikisi birlikte “Sabâ rüzgârı” demektir. “Sabâ” gece ve gündüzün eşit olduğu zaman güneşin doğduğu an esen sabah rüzgârıdır (seher yeli), buna “el-kubûl” da denir. “Azâbâtî” kelimesi ranneha fiilinin mef’ûlû olup “azbetun” kelimesinin çoğuludur. “Azbetun” ise bir şeyin hafif ve hoş kenarıdır. Yani azbetun; ılık ılık esen tatlı seher yelidir. “Bân”latif, hoş dalları olan bir ağaç türüdür. “Etrabe” bir kişiyi hafif hareketi gerektiren neşeli bir hale sokmaktır. Bunun üçlü fiil hali “hafize-yahfezu” kalıbındaki “taribe-yetrabu” şeklindedir. “el-’îsu” kelimesi “e’yesu” kelimesinin çoğuludur. Tıpkı “Ebyedu” kelimesinin çoğulunun “el-Bîdu” olması gibi. Bu da tüylerinde hafif beyaz karışımı olan develere denir. Bunların en iyi develer olduğu söylenmiştir. Bu develeri sürmek de ayrı bir fedakârlık ister. “en-neğami” gizli söz, mırıldanmak demektir. Fiil hali “neğame-yenğamu” şeklinde olup gizlice konuştu demektir. “Fe mâneğamebi harfin” demek hiçbir şey konuşmadı demektir. “Fulânunhasenu’n-neğami” güzel sesli adam demektir. “Nağme” ise şarkı ve hafif hareketlerin kastedildiği sestir (melodi).

En doğrusunu Allah (c.c.) bilir. Allah’ın yardım ve inayetiyle bu şerh tamamlanmıştır.

Sonuç

Şeyhzâde bu eserinde Kasîde-i Burde adlı şiiri şerh ederken aslında Arapça’ya vukufiyetini, kendi edebî üstünlüğünü ve belagat zevkini göstermektedir.

Şiirin yazarı Bûsîrî, edebiyat gereği bir takım ölçü ve kafiye için bazen bir takım kelimeleri hazfetmiş, bazı ilaveler yapmış, bazen de kelimelerin vezin ve i’râbları üzerinde manayı değiştirmeyecek değişiklikler yapmıştır. Bu şiirin tam anlamıyla doğru anlaşılabilmesi için bu tür şerh ve haşiyelere ihtiyaç vardır. Bu bakımdan bu şerh oldukça önemlidir.

⁸⁶ Şeyhzâde, *Şerhu Kasîdeti’l-Burde*, s. 220-221.

İslam coğrafyasında bu kasîdeye kudsiyet atfedildiği için şiirdeki her bir kelimenin, her bir cümleinin hatta kullanılan bir edat veya i'râbın doğru olup olmadığı araştırılmak yerine kullanılan kelime ve ifadelerin sebep ve hikmetleri tartışılmıştır. Hatta yer yer şiirdeki bazı ince manaları ve edebî nükteleri anlamak için ayetlerden ve zayıf olsa bile bazı hadislerden örnekler verilmiştir. Bu da Peygamberimizi (s.a.v.) ve onun yüceliğini anlatmak için yazılan bir şiirin zamanla kendisinin de kutsallaştığını göstermektedir.

Bütün bunlara rağmen Arap edebiyatında şiiri anlama ve değerlendirme bakımından Seyhzâde'nin bu eserinin önemi inkâr edilemez. Eser Arap Dili ve Belagati açısından önemini korumakta ve yeni nesillere kazandırılmak üzere tercüme edilmeyi beklemektedir.

Özellikle kenarında/haşiyesinde birlikte basıldığı Harpûtî'nin eserinin önsözüyle Seyhzâde'nin şerhinin önsözü birlikte tercüme edilip tenkitli ve tahriçli bir şekilde yayınlanabilirse Arap Edebiyatına ve tasavvufa ilgi duyanlar açısından oldukça faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

Âbidin Paşa, *Tercüme ve Şerh-i Kasîde-i Burde*, İstanbul 1299, thk.: Harman, Ömer Faruk, Kalem Yayınevi, İstanbul 1977, 2004.

Aclûnî, İsmail Muhammed, *Kesfu'l-hafâ*, Mektebetü'l-Kudsî, Kahire, 1351/1933.

Çalışkan, Adem, *Fuzûlî'nin Su Kasîdesi ve Şerhi*, DİB, Ankara 1992.

Albayrak Sak, Vesile, "Şemseddin Sivâsî'nin Kasîde-i Burde Tercümesi", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/3 Winter 2014, Ankara-Turkey.

Aliyyü'l-Kârî, *Zayıf Hadîsleri Öğrenme Metodu (Mevzûât)*, trc.: Ahmet Serdaroglu, İlim Yayınları, İstanbul 1986.

Brockelmann, Carl, *Geschichte Der Arabischen Litteratur, Supplementband*, Leiden, 1937-38.

Bursalı, Mehmed Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul, 1333/1914, İstanbul, 1975.

Ebû Batîn, Abdullah b. Abdurrahman b. Abdullah b. Sultan b. Hamîs (ö. 1282/1865), *er-Raddü ale'l-Burde*, thk. Ebu Abdî'l-A'lâ Halid Muhammed, Dâru'l-Âsâr, Kahire, 1423/ 2002.

Baş, Erdoğan, "Şeyhzâde", DİA, TDV, İstanbul, 2010.

Harpûtî, Abdülhamid Hamdi b. Ömer Naimi b. Ahmed (ö. 1300/1882) "Asidetü's-Şehde Şerhi Kasîdeti'l-Burde" (Haşiye: Seyhzâde, Şerhu Kasîdeti'l-Burde), Hacı Muharrem Efendi Matbaası, İstanbul 1311.

Kehhâle, Ömer Rıza b. Muhammed (ö. 1408/1988), *Mu'cemu'l-mu'ellifin*, I-XIII, Mektebetü'l-Mesna, Beyrut, ts.

Kâtib Çelebî, Hacı Halife Mustafa b. Abdullah (ö. 1067/1657), *Kesfu'z-zünun an esamî'u'l- kütüb ve'l- fûnun*, İstanbul, 1972.

Kaya, Mahmud, "Bûsîrî, Muhammed b. Saîd" DİA, İstanbul 1992.

_____, "İmâm Bûsîrî ve Kasîde-i Burde", İslâmî Edebiyat, sy. 3, İstanbul 1988-89.

_____, "Kasîdetü'l-Burde", DİA, İstanbul 2001.

Kılânî, Muhammed Seyyid, *Dîvânü'l-Bûsîrî*, Kahire 1374/1955.

Komisyon, *İslâm Âlimleri Ansiklopedisi*, İstanbul, 1984.

el-Küttübî, Muhammed b. Şâkir b. Ahmed (ö. 764/1363), *Fevâtü'l-Vefeyât*, I-IV, thk.: İhsan Abbas, Dâru Sâdır, Beyrut 1973-74.

Maden, Şükrü, *Tefsirde Hâşiye Geleneği ve Hâşiyetü'l-Muhiddîn Seyhzâde 'alâ Tefsiri'l-Kâdî el-Beyzâvî Örneği*, MÜ, SBE,

İstanbul, 2013

Mecdî Mehmed Efendi (ö. 999/1591), *Terceme-i Şekâik-i Nu'mâniyye*, Muhammed Recâî, İstanbul 1269/1852.

Safedî, Ebû's-Safâ Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh (ö. 764/1363) *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, bi-i'tena Sven Dederling Wiesbaden, Franz Steiner Verlag, 1394/1974.

Sâmî, Şemseddîn, *Kâmûsu'l-A'lâm*, İstanbul, 1315/1897.

es-Sekkâf, Alevî b. Abdulkadir, *Kırâetun fi Burdeti'l-Bûsri ve Şi'rihi*, 1428/2007 yy.

es-Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahman es-Suyûtî (ö. 911/1505), *Hüsnü'l-Muhâdara fi Ahbâri Mısır ve'l-Kâhire*, I-II, Thk.: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-'Arabî, Mısır 1387/1967.

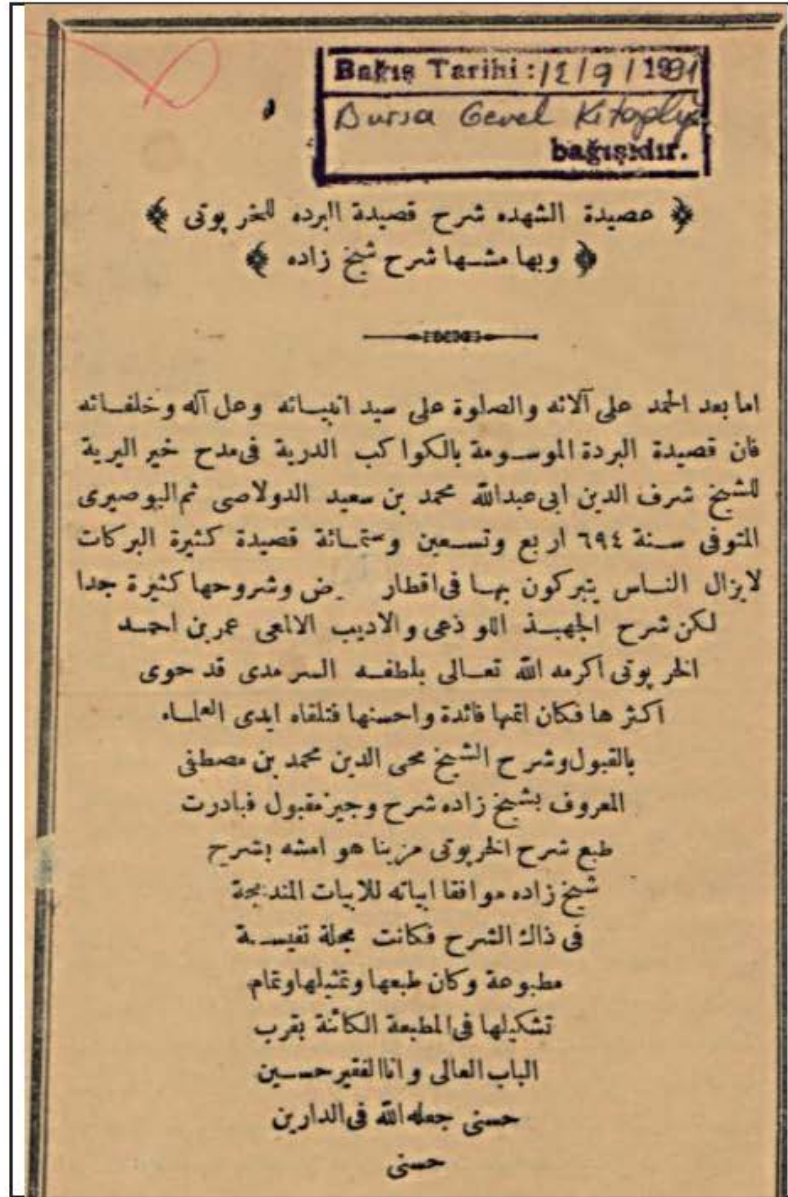
eş-Şevkânî, Muhammed b. Alî (ö. 1250/1834), *el-Bedru't-Tâli' bi Mehâsine min Ba'di'l-Karni's-Sâbi'*, I-II, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, ts.

Şeyhzâde, Muhyiddin Muhammed b. Mustafa el-Kocvî, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde alâ Tefsîri'l-Kâfi el-Beyzâvî*, I-VIII, (thk. Muhammed Abdülkâdir Şahin), Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut, 1419/1999.

Şeyhzâde, Muhyiddin Muhammed b. Mustafa, *Şerhu Kasidetü'l-Burde li-Şeyhzâde*, (nşr. Yusuf Ziyâeddîn ve Ahmed Nâilî ve şürekâsı), Şirket-i Sahâfiyye-i Osmâniyye, İstanbul 1298 (Ömer b. Ahmed el-Harpûtî'nin şerhinin hâmişinde).

ez-Zirikî, Hayreddîn, *el-A'lâm*, Beyrut, 1969.

Eserin İlk Sayfası

Bu sayfada;

Harpûtî'nin (ö. 1300/1882) "Asîdetü'l-Şehîde Şerhu Kasîdeti'l-Burde" adlı eseri.

Kenarında: Şeyhzade'nin Şerhu Kasîdeti'l-Burde adlı eseri.

Hamdele ve salveleden sonra... "Kasîdetü'l-Burde" (قصيدة البردة / Burde Kasîdesi), adlı eserin, asıl adının Ebû Abdullah Şerefeddin Muhammed b. Saîd b. Hammâd Bûstîrî (ö. 694/1295) tarafından yazılmış *el-Kevâkibü'd-Durriyye fî Medhî Hayri'l-Berriyye* (الكواكب الدرية في مدح خير البرية / Mahlukâtın Efendisini Öven Semavi Işıklar) adlı eser olduğu anlatılmaktadır.

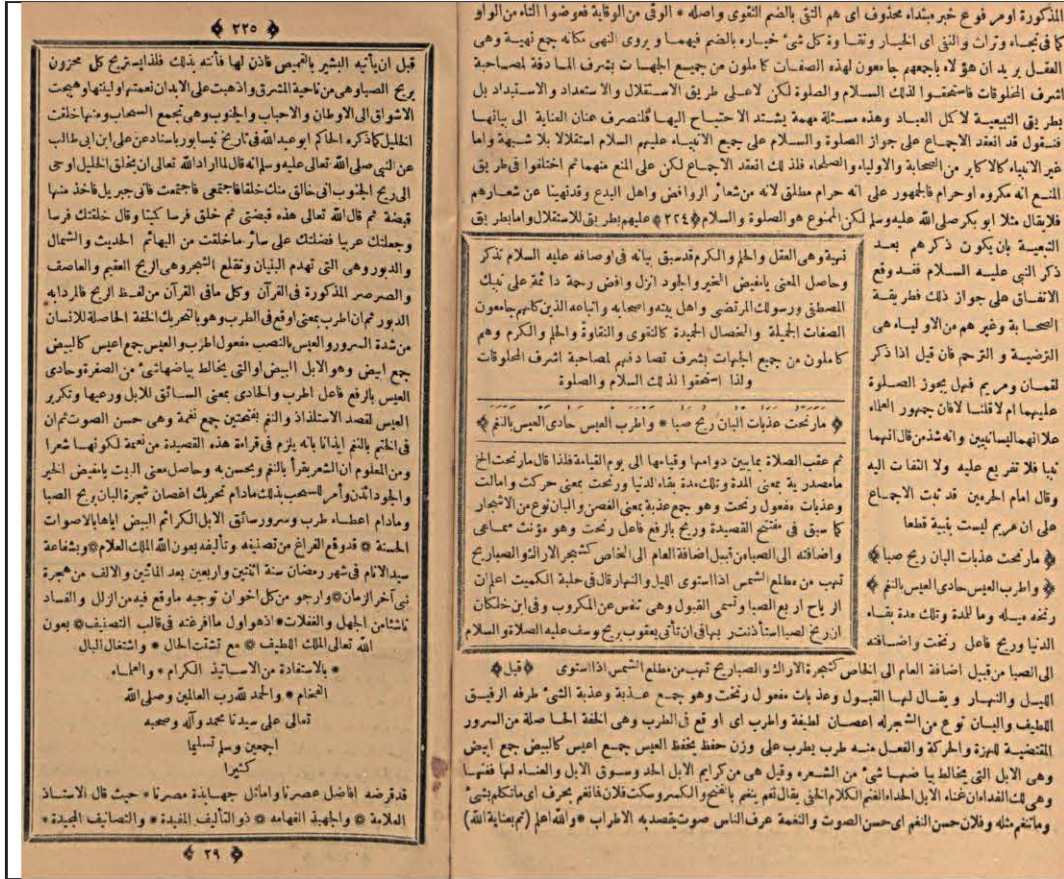
Harpûtî'nin şerhiyle Şeyhzade'nin şerhi beyitler ayrı sayfaya gelecek şekilde teşkil edilmiştir.

Kasîde-i Burde'nin pekçok şerhi vardır ancak bu ikisi edebiyat ve belagat açısından önemlidir. Bu eserin baskısı Hüseyin Hüsnü adlı kişi tarafından yapılmıştır.

Şeyhzâde bu sayfalarda besmele, hamdele ve salveleden sonra insanın madde ve mana boyutunu içeren, onun mana âleminde, eleştirel âleminde geçip madde âleminde tecelli etmesini anlatan uzun ama oldukça edebî bir girizgâh yapar.

Eserin Son Sayfaları

Şeyhzâdenin şerhi bu sayfada bitmektedir. Bundan sonra Harpûtnin şerhine dair 3 takrîz ve naşirin son sözü yer almaktadır.

Sol sayfada görüldüğü gibi Harpûttî şerhini 1242 yılının Ramazan (1827 Nisan) ayında tamamladığını belirtmektedir.

الا انه شيخ الاسلام * والعمدة القهامة الا انه ملك العلماء الاعلام *
الحسيب النسيب * الاخذ من كل فن اوفر نصيب * المتوكل على المعيد
المبدى سيدى السيد عمر افندى مفتى مدينة خربوت المحمية
صاته الله تعالى وحفظه من كل رزية وبلية * ابقاء الله راقبا ذرى
المعالى رافلا فى الحلل الجبور على ممر الليالى * ما نرى بمدح
سيد الكائنات ممدوح * وتليت قصيدة البردة بين
الممدوح وعبق مسك الختام باريجده الفائح

۲۲۲

۲۲

۲

احمدك اللهم على ما وقتنى لانتقام طبع (عاصمة الشهادة شرح قصيدة البردة)
لفاضل الخربوتى مزينا هوامشه بشرح المحقق والجبر المدقق الشيخ
محمى الدين محمد بن مصطفى المعروف بشيخ زاده احسنه الله الحسنى وزياده
وذلك كان بأذنه ورخصته صدرت من جانب نظارت المعارف
الجليلة بالمطبعة الكائن بقرب الباب العالى وانا الفقير حسين حسنى
جعله الله فى الدارين حسنى وقد صادف تمام الطبع
والتمثيل ونهاية التشكيل لاوائل ربيع الاخر
من سنة اثنان وثلاثمائة والف من
هجرة من خلقه الله تعالى
على اكل وصف

۲۲

۲

۲۹۲۲
اورمان

Matbu nüshanın bitiş sayfası:

Harpûti'nin şerhine dair 3 Takrîzin bitiminden sonra Naşir Hüseyin Hüsnî Efendi iki şerhin birlikte basım tarihinin 1302 Rebi'ü'l-Evvel ayının başları (1884 Aralık sonları) olduğunu belirtmektedir.